

Studie a články

JAROSLAV PRCHÁČEK (Mnichov)

NORMALIZACE PODLE MOSKEVSKÉHO STYLU

Deset let od invaze

Tak zvaná normalizace v Československu po invazi armád zemí Varšavského paktu pod vedením Sovětů znamená nejen postupné odstraňování všeho, co přineslo pražské jaro, to jest socialismus s lidskou tváří, ale v mnohém směru vrací tuto zemi s hlubokými demokratickými tradicemi do padesátých let, charakterizovaných stalinskými metodami. Mluví se o neostalínisaci. Při tom je tato restalinisace vedena mužem, který sám byl jednou z obětí stalinského teroru – Drem Gustavem Husákem. Dr. Husák, dnes pětasedesátník, je od svých 16 let členem komunistické strany. Za okupace Československa byl jedním z vůdců podzemního odboje proti nacistům a proti představitelům slovenského státu. Po válce byl předsedou sboru povereníků a jedním z architektů února 1948, kdy se komunistická strana Československa zmocnila s podporou Moskvy vlády a zavedla v zemi totalitní režim podle sovětského vzoru. Ale brzy po tomto triumfu pocítil Husák na vlastní kůži obłudnost systému, jehož byl nejprve nástrojem, ale pak obětí. V roce 1949 byl obviněn z úchylnosti, označen za » buržoasního nacionalistu«, zatčen a odsouzen na doživotí. Své zkušenosti z vyšetřovací vazby popsal v dopise, který adresoval po svém propuštění ústřednímu výboru strany. (1)

(1) Dr. Husák píše: » Zaistený som bol ako člen ÚV KSČ, vedúci oddelenia sekretariátu ÚV KSS a poslanec Národného zhromaždenia ... Po 24 hodinách ma priviezli do nejakého zámku neďaleko Prahy. Putá a zaviazané oči patrili po celé roky k obvyklej výstroji. Hore v pánskom sídle boli úradovne bezpečnosti, dolu pod zemou v dávnych pivniciach na zemiaky boli im-

Ale přes všechny hrůzy, které ve vyšetřovací vazbě a žaláři prodělal, Husák zůstal věrným synem strany. Jeho spoluvězni svědčí o tom, že vlastní uvěznění pokládal za tragický omyl – osud jiných pokládal za zasloužený. I když byl oficiálně roku 1960 rehabilitován, jeho návrat do aktivní politiky byl nadále blokován tehdejším prvním sekretářem strany Novotným, který ho stále ještě pokládal za buržoasního naciona-

provizované vězenské cely bez kúrenia. Bol studený február. Taká zima, že strážce pred celami boli v kožušinových topánkach, v kabátoch, v kožušinových čiapkach a ešte mrzli. Ja v ľahkom oblečení. Vo vyšetrujúcich miestnostiach bolo tak prekúrené, že vyšetrujúci sedeli v košeliach, ja som stovky hodín musel stáť v zimníku. Pot sa lial po celom tele. Z horúcavy hore do mrazu dole. A tak stále dokola vo dne v noci. Traja referenti sa striedali vo vyšetřovaní deň a noc, v urážaní, v ponižovaní, v bití, vo vyhrožovaní a v celom premyslenom systéme mučenia. Strana ťa sem dala, strana o tebe už rozhodla, priznať! priznať! Chyba, nedostatok, úchylka, velezrada a sabotáž! Taký je príkaz strany. Za každú cenu priznať a podpísať! ...

Každý človek, každý organizmus, každý nervový systém má istú hranicu únosnosti zaťaženia, keď sa táto prekročí, nervový systém povolí, zlomí sa, poddá sa. A o to išlo. Tak sa docieľovali » priznania «.

U mňa na začiatku táto hranica bola 72 hodín nepretržitého brutálneho výslechu a týrania. Tri dni a tri noci neustále stáť na nohách, raz v mraze, raz v horúcave, pod fantastickým nátlakom troch sviežich ľudí, pri minimálnej strave, bez sekundy odpočinku – tak mi vyčerpalo celý organizmus, že mi prestávali fungovať zmysly, nohy som mal opuchnuté, omrzlé, srdce vynechávalo, záchvaty mdloby. Vynechával mi zrak i sluch. Po prvý raz v živote som videl ako vzorce koberca ožili a fantasticky sa pohybovali. Červené myšky liezli po stene. Jazykom som nevedel ohýbať, sotva som vykoktal nejaké slovo. Prestal fungovať rozum, vola sa strácala. Naraz tá jediná živočíchna tužba: na chvíľu zavrieť oči, na chvíľu si ľahnúť ...

Tri týždne som strávil v tom zámku hrôzy. Chorého, ubitého, s omrzlinami ma prevezli späť do Ružyne. Nohy opuchnuté a čierne od omrzlin. Z tváre a rúk mi zliezala omrznutá koža. Dostával som srdcové záchvaty. Musel ma liečiť lekár. Začiatkom marca 1951 po prečítaní protokolu zo zámku, ihneď som celú » výpoveď « odvolal. To jest svoj podpis ako vynútenú lož. Začalo sa druhé kolo trpenia tými istými metódami. » Psychologická « metóda spočívala v tom – vynútené priznanie potom za každú cenu udržať, upevniť, nedovoliť väňovi od toho utiecť. Štyri týždne denných a nočných výsluchov so všetkými brutalitami dosiahlo zase svoj cieľ: úplnú fyzickú vyčerpanosť, apatiu a v tomto nenormálnom stave napísané » doзнание « podľa vôle a formulácie vyšetřujúcich orgánov. Zas trochu oddychu a zase som všetky lži, nepravdy odvolal.

Tretie kolo násilností trvalo tri mesiace, august, september, október 1951. Zase to isté tyranie, dni a noci bez spánku a všetky surovosti k tomu. Doubek osobne ma viac ráz vyšetřoval a týral. Pri jednom výsluchu v septembri 1951 ma tak krvavo stýral, že museli ma dať ošetriť lekárom. Zase totálna vyčerpanosť, ochorenia, otupenie a zas podpísaný nepravdivý protokol zo začiatku novembra 1951. Ubili ma, zlomili a donútili k podpísaniu nepráv a lží ...

Spočiatku som bol presvedčený, že ide v mojom prípade o tragický omyl, ktorý sa vysvetlí, o nedorozumenie, o pomluvu a pod. Vysvetľoval som stovky hodín fakty do najmenších podrobností, uvádzal dôkazy ľudí, doklady, ktoré mohli moju výpoveď potvrdiť, aby som takto umožnil vyšetriť skutočný stav vecí, pravdy. Po ťažkých skúsenostiach som však prišiel k jasnemu poznaniu, že týmto ľuďom, týmto orgánom nejde o zistenie materiálnej pravdy, o objasnenie faktov. Ide im výlučne o donútenie k priznaniu, bez ohľadu na skutočnosť, na pravdu. Ide výlučne o politické a fyzické odkráľovanie človeka. Ako mi tisíckrát opakovali: » Odtud vede pro vás jediná cesta k soudu a do vězení. Anebo, nebudete-li rozumný – na šibenici! « Keď sa nepriznáš šibenica, keď se priznáš, vězení. Ale život si zachrániš. Táto logika – neustále zdôrazňovanie, že je to príkazom strany, že strana o všetkom vie a schvaľuje, že priznať sa aspoň takto znamená ukázať dôveru strane, to viedlo – pri známých metódach vyšetřovania – k zlomeniu a priznaniu mnohých nevinných ľudí. « (Svědectví, č. 44, 1972, Paříž).

listu. Husák pracoval v historickém oddělení Slovenské akademie v Bratislavě a čekal na vhodný okamžik návratu do politiky. V té době uveřejnil v časopise *Kulturný život* řadu článků a studií, např. o Slovenském národním povstání, o únoru 1948, o marxismu, o stalinismu, o revisionismu, o občanských právech apod. Husákova analýza současných problémů a nedostatků se do značné míry shodovala s tím, co se pak objevilo v kritické české a slovenské žurnalistice r. 1968, a vedlo k dramatické společenské a politické obrodě, kterou nazýváme » Pražským jarem «. Husáka znepokojovaly následky kultu osobnosti, skutečnost, že komunistické vedení nebylo s to získat si upřímnou podporu mas pro ideje a politiku strany. V čísle 51-52 *Kulturného života*, ročník 1964, mezi jiným píše:

» Poslední léta nahromadila mnoho problémů politických, ekonomických a v neposlední míře i morálních. Ztratila se nejedna iluze. Ukázalo se, že socialismus není vysněné, bezkonfliktní, » království nebeské « na zemi, že denně vznikají problémy a že, jestliže se včas nepoznají a neřeší, se zauzlují a hromadí... Společenský pokrok je neustálý zápas nového se starým, progresivního s konservativním ...

Stalin kdysi řekl o Petrovi Velikém, že v barbarské krajině zaváděl pokrok barbarskými methodami. Dvě stě roků později Stalin sám při výstavbě socialismu dopustil a používal metody zvůle a nezákonnosti, odsouzených dnes skoro celým mezinárodním komunistickým hnutím ... Československo jistě nebylo a není zaostalá země, naopak mělo rozvinuté moderní hospodářství a silné demokratické tradice a cítění. O to horší následky měly ve společenském životě i myšlení našich lidí praxe a metody období označovaného jako kult osobnosti. «

A Husák pokračuje v nezastíraném útoku na tehdejší představitele komunistické strany:

» Začalo se období odstraňování následků kultu osobnosti... Ale někteří lidé svázáni s léty kultu svým postavením, myšlením i činy, odpovědnosti i svědomím, viděli v obrodném proudu útok na sebe... Pokřivené charaktery vždycky usilují vtěsnat společenský vývoj do vlastních představ... Vedli obranný boj, zdržovací operace v úsilí uchovat pod novou frazeologií maximum starého stavu. Za vznešenými slovy o historické úloze lidu se často skrýval cynický pohrdavý postoj, kterým je nutno podávat pravdu o pravém stavu věcí po kapkách, jako nebezpečný lék, a postupovat jako s dětmi ve škole: neptej se na věci, o kterých se budeme učit až za rok nebo za dva ...

Ve vědomí našeho lidu žijí demokratické tradice... Máme proto zvýšené možnosti i povinnosti budovat moderní socialistickou společnost. «

Při pročitání starších ročníků *Kulturného života* se vtírá naléhavě otázka, zda někdy sáhne Dr. Husák dnes v r. 1978 po článcích a studiích, které na stránkách tohoto dnes už dávno zaniklého časopisu vlastní rukou psal.

Dr. Husák a rok 1968

Pád Antonína Novotného v lednu 1968 otevřel Dru Husákovi cestu k nové kariéře a k nové roli ve straně i ve státě. Pro Husáka se objevila nejen příležitost uskutečňovat myšlenky obrozeného marxismu a demokracie, jak je formuloval v *Kultúrnom životě*, ale také k významným posicím. V dubnu se stal místopředsedou vlády Oldřicha Černíka. Jeho úkolem bylo připravovat nové státoprávní uspořádání mezi Čechy a Slováky na podkladě federalisace. Navíc převzal do své kompetence také vztahy mezi církví a státem. Kromě oficiálních povinností byl Husák zván k projevům na nesčetných konferencích, shromážděních a diskusích, které byly v období »jara« velmi populární a účastnily se jich velké masy lidu, které před tím politiku zcela ignorovaly. Popularita Husákova rostla. Na příklad na schůzi mladých v Praze v březnu 1968 byl Husák bouřlivě zdraven, když prohlásil: » Chceme Vás ujistit a to nejen mladou ale i starou Prahu, že se můžete naprosto spolehnout v tomto procesu obrození na Slovensko. « Se stejným souhlasem setkal se Husákův příspěvek v diskusi, kterou pořádala bratislavská Pravda v únoru 1968. Husák tehdy prohlásil:

» Demokracie byla často a hlasitě v Československu proklamována, ale ve skutečnosti byla deformována jak ve straně, tak ve společnosti. Jistě, my komunisté máme poněkud jiný koncept demokracie než západní buržoasie. Ale to neznamená, že neuznáváme základní demokratické principy: rovnost, a svobodu pro občany a jejich právo uplatňovat vliv na státní záležitosti ... Musíme rozvinout všechny formy politického života, který civilisovaný člověk vytvořil během tisíciletého vývoje a spojil s klasickou občansko-parlamentní demokracií. «

Husákovo stanovisko k poměru mezi církví a státem se nejlépe odráží v článku Eriky Kadlecové, která byla tehdy vedoucí církevního oddělení ministerstva kultury, po návštěvě katolických biskupů u Husáka: » Naše společnost nemůže být ohrožena náboženskou svobodou, naopak její omezování by bylo na újmu společnosti, protože svoboda je nedělitelná «.

Tyto názory na revisi vlády se setkaly s nadšeným souhlasem obyvatelstva. Navíc Husák zvýšil svou popularitu také tím, že se podílel

na odstranění Novotného z vedoucí funkce a na odsunutí Bil'aka z rozhodování na Slovensku. Nikoho nepřekvapilo že při prvomájovém průvodu byl Husák vedle Dubčeka a Svobody středem největších ovací, jako jeden z předních představitelů pražského jara.

Kromě praktické politiky pokračoval Husák v psaní článků do *Kulturného života* a jiných publikací. V lednu 1968 v *Kultúrnom živote* č. 2 uvítal volbu Alexandra Dubčeka prvním sekretářem strany a při tom sžíravou kritikou napadá ty, kdo se brání obrodnému procesu:

» Někteří lidé by rádi vládli jako v dětské školce; to vodění za ručičku, drzte se, dětičky, za provázek, nebo zabloudíte. Na tohle se neptej, tomu ještě nerozumíš, počkej až budeš velký. A jestli nebudeš poslouchat, potrestám tě. Říká se, že jsme vyspělý stát. Logicky z toho vyplývá, doufám, že jsme i vyspělí, zralí a kulturní lidé a občané, vyspělé a kulturní národy. Z toho je třeba vyvodit závěry pro celou společenskou praxi. Dnešní evropský člověk chce vědět, o co v jeho státě jde, chce tomu rozumět, chce do toho mluvit, chce spolurozhodovat o svém osudě a životních podmínkách, chce si své vedení volit a potom podle činů ho chválit nebo i kritizovat či odvolat, slovem: chce ústavní zásady, že » lid je zdrojem každé moci «, proměnit na denní konkrétní praxi. Občan chce vidět v národní a státní reprezentaci svou občanskou a národní seberealizaci, chce mít záruky, že své právo výběru, kontroly i odpovědnosti může svobodně uplatňovat ... «

Vybízeli členy strany, aby si zvolili takovou vládu, která by přinesla pokrok a která by překonala stagnaci provázející naši zemi v padesátých a začátkem šedesátých let. V článku *Poznámky k Februaru* uveřejněném v *Kultúrnem živote* č. 5, 1968 napsal Husák mezi jiným:

» Narůstal u nás a narůstá ještě kritický proud myšlení a hodnocení, který si uvědomuje, že cesta k zítřejšímu úspěchu a pokroku v kterékoliv oblasti je v kritickém překonávání včerejšího a dnešního stavu; že opájení se minulými vítězstvími a jejich zveličováním, zamlčováním nedostatků a existujících rozporů vede k stagnaci myšlení a jednání. A stagnace je zaostávání ... Řešení nahromaděných problémů a plánování modernisace v naší společnosti si žádá kritický rozbor naší dosavadní cesty, jednotlivých otázek, metod a lidí. Jestliže kdy platí naplno Marxova kritická metoda – » *de omnibus est dubitandum* «, o všem se musí pochybovat, tak platí především v dobách přelomu ... Období renesance marxismu, jeho theorie i praxe právě začalo. «

Husákův sklon k revisionismu a nacionalismu je nejzřetelnější v článku *O specifčnosti a zaostávání* v *Kultúrnem živote* č. 7, 1968. Autor v něm zdůrazňuje vlastní cestu k socialismu, což je právě v dnešním Československu jeden ze smrtelných hříchů proti » reálnému socialismu «:

» Dnes je v mezinárodním komunistickém hnutí téměř všeobecně přijatý názor, že se každá země může a má vyvíjet k socialismu tak, že vychází z vlastních domácích podmínek (národních, ekonomických, politických, kulturních, tradičních); že revoluce není exportní artikl a že jedině hnutí doma zakořeněné a rozvinuté, respektující specifickou domácí situaci má naději počítat s podporou lidových mas ... I v renesančním demokratickém proudě, který dnes dává punc politické atmosféře v Československu se vracíme k těmto myšlenkám « ...

Znovu a znovu se Husák v roce 68 vracel k otázce občanských a lidských práv a k otázce demokracie. Tak v článku *Odkaz a program* v 8. č. *Kulturného života* píše:

» Z nejvyšších historických poučení našeho vývoje musí být zkušenost, že tam, kde socialismus nedbá na záruky demokracie, kde se socialismus bytostně nespojuje s myšlenkou svobody pracujícího člověka a jeho nezcizitelných práv, kde se obchází zákonnost a dopouští se porušování zákona, tam se nevyhnutelně diskreditují velké ideály socialismu ... Lidé vítají změnu ve vedoucích orgánech ... vedoucí osobnosti mohou sehrát mimořádně progresivní roli ... ale záruky jsou v takové přestavbě celého politického systému, v přestavbě politického řízení, která přenesla myšlenku politického demokratismu do denní praxe každého společenského organismu, která reálně zabezpečí právo občana spolurozhodovat o svém životě a osudu ... « (*Zajistit vedoucí roli strany*).

Přes to přese všechno, jakkoliv se jednoznačně zapojil do obrodného procesu šedesátéhoosmého roku, strážil Husák žárlivě meze, kam až může být demokratický proces dovozen. Tak např. v rozhovoru v čl. televizi dne 23. července 1968 postavil se proti myšlence, že zárukou úspěchu demokratisačního procesu by měla být existence opoziční strany:

» Já nevidím žádný smysl opoziční strany. Chceme budovat socialistickou společnost – z jakých důvodů bychom měli mít ještě opoziční stranu? Leda, že by měla program antisocialistický anebo antidemokratický. A to myslím, že není potřebné ... «

V četných projevech Husákových z té doby se shledáme s thesí, že komunistická strana je a zůstane » vedoucí silou společnosti « a s varováním, že se do obrodného demokratického procesu zapojily » protisocialistické síly », které je nutno eliminovat. Nicméně ze studia Husákových projevů a článků před invasí vyplývá jednostranně závěr, že se plně ztotožňoval, ať k tomu měl jakýkoliv důvod, s thesemi pražského jara a že patřil k jeho předním představitelům.

Do dnešního dne se nenašel jediný doklad o tom, že by byl býval Husák věděl o tom, že Sověti připravují vpád do Československa, anebo že by byl dokonce mezi těmi, kdo údajně jednotky varšavského paktu do Československa pozvali. Nejlepším důkazem toho, že Husák o přípravách k invazi zřejmě nevěděl, je jeho projev dne 20. srpna 1968 v Žiari nad Hronom jen několik hodin před tím, než vojska varšavského paktu překročila hranice Československa. Mluvil stejně jako před tím, spíše ještě naléhavěji žádal, aby demokratisační proces v Československu pokračoval.

» Jsou tu tendence přibrzdit tento demokratisační proces ... Já jsem pevně přesvědčen, že tento proud, tento nový proud, představovaný u nás soudruhem Dubčekem, je tak silný v českém a slovenském národě, že není síly, aby mu někdo zavřel dveře, aby nás někdo vrátil zpět, anebo nám uzavřel další vývoj perspektivy ... « A ještě z téhož projevu: » Někteří lidé se trochu polekali toho nového demokratického větru, který u nás od ledna vane ... Ale tyto obavy těchto zachránců vyplývají spíše ze strachu ze svobody, ze strachu z demokracie, ze strachu o osobní posice, ze strachu o vlastní místo, křeslo, anebo ze strachu před lidmi. « (*Bratislavský rozhlas*, 20. 8. 1968.)

Sotva dva týdny před tím proběhla v Bratislavě konference sovětských a československých představitelů a na ní, jak se zdálo, bylo mnoho problémů a konfliktů mezi oběma stranami vyřešeno. Je proto pocho-pitelné, že Husák, právě tak jako ostatní, netušil, že se především » polekala « Moskva a že tanky a statisícové armády jsou připraveny, aby onen demokratický proud zastavily a že na konec bude právě Husák jedním ze » zachránců « socialismu sovětského typu u nás.

Muž pražského jara mizí, realista nastupuje

Přepadení Československa armádami varšavského paktu zastihlo Husáka v posledních přípravách na mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska. Jeho cílem bylo převzít místo prvního tajemníka KSS, které dosud zastával Bil'ak. Husák sice nebyl členem ústředního výboru KSS ani KSČ, ale jeho posice byla tak silná, že byl vybrán za člena delegace, která odletěla v prvních dnech okupace do Moskvy k jednání o nové situaci. Husák byl i z Moskvy v telefonickém styku s organizátory sjezdu KSS a hned po návratu do Bratislavy se odebral k sjezdovému jednání. V Husákově projevu je nejzajímavější ta část, která se týkala invaze:

» Vojska pěti socialistických států vstoupila na naše území. Je nutno říci, že vedoucí orgány našeho státu a naší strany nežádaly o tento vstup, nepozvaly jejich vojska na naše území. Došlo k tragickému nedorozumění, k tragickému nepochopení. Dostali jsme se bez naší vlastní viny do situace, že území československého státu obsadily armády pěti přátelenských států ... V této souvislosti se nadhazuje otázka, kdo vojska pozval. Předsednictvo KSČ dalo vyhlášení, že ani prezident, ani vláda, ani vedení strany pozvání neudělaly. Otázka, kdo vojska pozval, není dodiskutována, není vyřešena. Jména nebyla nikde zveřejněna. Když jsme o této otázce hovořili v Bratislavě, v Praze i v Moskvě s našimi vedoucími soudruhy, každý z členů vedení KSČ i KSS se bez výjimky čestným slovem zaručil, že takový krok neudělal a o něm nevěděl. Různé indicie, které tu jsou, nejsou fakta, nejsou to věci prošetřené a já neznám ani jednu osobu českého či slovenského politického života, o které by se dalo bezpečně říci, že takový krok udělala. « (*Bratislavská Pravda*, 29. 8. 1968.)

» Tragické nedorozumění, ... nežádali jsme o jejich vstup ... nepozvali jsme je ... « – takové bylo stanovisko Husákovo krátce po invasi. V dalším uvidíme, jak se tento názor postupně, ale radikálně měnil ... Za necelé tři týdny mluvil Husák, který se stal mezitím po Bil'akovi prvním tajemníkem KSS, na zasedání slovenské Národní fronty, a prohlásil, že

» to, co se stalo v srpnu (invase), se stalo bez souhlasu našeho politického a státního vedení ... « ale už připomíná, že v polednovém vývoji se objevily antisocialistické síly a že »... máme právo ochraňovat národní a státní suverenitu; zabezpečovat ji je naše povinnost. Ale je též naší povinností zamyslet se, jaké nedostatky byly u nás, jaké chyby ... zda jsme naše vztahy se sousedy a se spojenci drželi na té úrovni, aby k takové situaci nedošlo. «

To už je Husákova kritika do vlastních řad, připouští vlastní čsl. odpovědnost za to, co se stalo, a dodává že

» z těchto konstatování a z těchto věcí je třeba též vyvozovat závěry, že patříme k socialistickému táboru. « (*Bratislavská Pravda*, 19. 9. 1968).

V projevu na sjezdu KSS řekl Husák památnou větu: » *Já stojím plně za koncepcí Dubčekovou, byl jsem při její tvorbě; já ho budu plně podporovat. Buď budu stát s ním, anebo odejdu* «. Je to řeč jednoznačná, která neměla nechat nikoho na pochybách, že nový generální sekretář KSS je nadále plně oddán myšlenkám a cílům pražského jara. Na plénu ústředního výboru KSS dne 6. září 1968 ještě prohlásil:

» ... za žádných okolností se do poměrů před lednem vracet nemíníme a nebudeme. Naopak: pokračování v politice, kterou jsme po lednu nastoupili, je generální linií naší strany ... Je důležité, aby členové strany a všichni občané věděli, že se hlásíme k akčnímu programu strany, a že jej budeme uvádět do života ... Nechtě o tom nejsou žádné pochybnosti ... «

Ale v četných projevech, které následovaly, Husák své stanovisko postupně přizpůsobuje. Na jedné straně se nadále hlásí k polednovému vývoji, kritizuje Novotného, ale na druhé straně stále ostřeji odsuzuje tak zvané anonymní nesocialistické a protisovětské síly, které se prý projevovaly r. 1968, útočil na » představitele pravicových sil ve straně«, na rušitele pořádku ve státě, odsuzoval » protisovětské projevy«. Husák si zřetelně uvědomil, že se Sověti ohlížejí po novém kandidátu na Dubčekovo místo. V dané situaci jím mohl být jen někdo, kdo má ještě důvěru v širokých vrstvách straníků i nestraníků, ale kdo je zároveň ochoten hrát moskevskou hru. Jen dvojaká taktika, pomalý postup, rozeklaný jazyk, zároveň ano a ne, mohly mít úspěch. Husák byl ideálním kandidátem; jako oběť stalinských čistek nemohl být podezříván, že bude usilovat o návrat k předlednovým poměrům. Byl znám jako ctižádostivec, který nebude váhat využít příležitosti. Vědělo se o něm, že přátelství, solidarita, osobní vztahy patří u něho až na druhé místo za vlastní zájmy. Na rozdíl od dělnických typů, jako byli Gottwald nebo Zápotocký, byl pokládán za chladného intelektuála, který se dá vésti rozumem a ne citem. Husák brzy poznal svou šanci. Jeho posrpnová aktivita a projevy nemohly zůstat nepovšimnuty u Sovětů. Několik ukázek z Husákovy taktiky z té doby: 17. září 1968 v projevu k Slovenské národní frontě:

» ... Spojenecké svazky se Sovětským svazem a se socialistickými státy varšavské smlouvy jsou základem bezpečnosti našeho státu. Víme, že jiná zahraničně politická, obchodně politická, vojensko politická orientace není možná. Z těchto věcí je třeba postupně též vyvozovat závěry, že patříme k socialistickému táboru, že jsou tu ve světě rozpory mezi tímto socialistickým táborem a mezi západními kapitalistickými státy... Normalisace vztahů v této zahraničně politické oblasti je nevyhnutelný důsledek naší státní koncepce. A není třeba se bát o tom hovořit ... «
(*Bratislavská Pravda*, 19. 9. 1968.)

Při jiné příležitosti bylo užitečné připomenout, že vojska varšavského paktu jsou na čsl. území jen dočasně. Tak podle bratislavského rozhlasu ze 7. září 1968 první tajemník KSS a podpredseda vlády Dr. Gustáv Husák prohlásil:

» ... dohodou čsl. stranické representace a státního vedení v Moskvě se určil u nás další kurs, který má normalisací a konsolidací poměrů vést k postupnému odchodu všech vojsk z našeho území a obnovit plnou suverenitu našeho státu ... Pravda, i tak nějaký čas budou ještě na našem území vojska sousedních spojeneckých států ... všechny orgány státní moci, národní výbory ... mají přispívat k tomu, aby se tento stav dlouho neprodlužoval ... «

Dne 28. října 1968 po podepsání zákona o federalizaci Československa:

» ... nedorozumění, která z té či oné příčiny vznikla mezi našimi stranami a zeměmi v posledních měsících, pokládáme za nezbytné překonat a obnovit tradičně dobré vztahy mezi naším státem a Sovětským svazem ... Nechtě jsou jakkoliv dotčeny myšlenky a city našich lidí z posledního období, vedení naší strany a našeho státu pokládá takovou perspektivu za jediné reálnou ... « (*Rudé Právo*, 29. 10. 1968.)

V listopadu 1968 promluvil Husák v Bratislavě k lidovým milicím a napadl sdělovací prostředky, studenty, mládež:

» ... všechny nesprávné názory a tendence, ale i protisocialistické síly se dostaly do pohybu ... Šlo jim především o odbourání nebo znehodnocení postavení naší strany jako vedoucí síly. Chtěli do politického života dostat jiné síly, nekomunistické anebo i protikomunistické, rozdmýčovali kampaň proti spojenectví se Sovětským svazem ... nedovolíme rozvracet náš stát ... tento zápas skončí jen bezpodmínečnou porážkou všech antisocialistických a rozvratných sil v naší společnosti ... « (*Bratislavská Pravda*, 14. 11. 1968.)

Ominosní projev naznačuje, kam Husák míří; je proti antisovětismu, to znamená: odpor proti okupaci musí skončit! Vedení zakročí. Opoziční síly se nesmějí dále projevovat. Pro ně není ani demokracie ani svoboda. A pak se obrací k lidovým milicím: » Počítáme s Vámi «, s týmiž lidovými milicemi, které se tak významně zasloužily o úspěch únorového puče, a od té doby symbolisovaly násilí a boj proti demokratickým složkám čsl. národní společnosti. Jako zkušený politický taktik nekritizuje ještě Dubčeka, ale předstírá, že boj proti » podvratným silám « je zápasem o podporu vedení strany v čele se Svobodou, Dubčekem a Černíkem

Husák už zřejmě cítil, že pluje s proudem a to správným směrem. Pokračoval proto v útocích na progresisty ve Výkonném výboru KSČ. Na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska, které se konalo krátce po listopadovém zasedání ÚV KSČ, kde se už prosadily protidubčekovské síly, zaútočil:

» znepokojuje nás tento vývoj, protože se domníváme, že někteří činitelé na vyšších stranických místech přímo nahrávají opozičním silám «.

Koho měl Husák v té době na mysli není nesnadné uhodnouti. Byl to Smrkovský; proto přišel s návrhem, aby v čele federálního národního shromáždění, kde až dosud stál Smrkovský, byl Slovák. Husák dobře věděl, že Sovětům šlo v tuto chvíli právě o Smrkovského. Dali to najevo i při setkání v Kyjevě, v prosinci 1968, kam byli pozváni Dubček, Svoboda, Štrougal, Černík, Husák. Proto Husák ještě naléhavěji žádal ústup Smrkovského. Dosáhl svého. Je zajímavé, že mu později naprosto nevadilo, že v čele federálního parlamentu byl najednou Indra, třebaže presidentem v té době byl Čech, Svoboda, a předsedou vlády rovněž Čech, Štrougal.

Začátkem jara 1969 už byl Husák netrpělivý, cítil, že jeho chvíle se blíží. Desátého dubna, krátce po demonstracích v Praze po hokejovém vítězství Čechoslováků nad Sověty prohlásil na konferenci družstevníků v Nitře:

» Roste silné vědomí, že je třeba v našem státě udělat už jednou radikální pořádek! Čím je člověk výše postavený, tím víc je třeba ho za jeho viny kritizovat! « (*Bratislavský rozhlas*, 11. 4. 1969.)

To už byl zřetelně osobní útok na Dubčka.

Demonstrace v Praze byly Sovětům vítanou záminkou, aby udeřili. Do Prahy přiletěl maršál Grečko spolu se zástupcem zahraničního ministra Semjonovem (P. TIGRID: *Why Dubček fell*, str. 158-167) a předložili vedení KSČ ultimatum, v němž žádali radikální zákroky proti všem projevům antisovětismu, obnovení pořádku, zavedení cenzury a zajištění vedoucí úlohy strany. Jinak budou jednat země varšavského paktu samy podle vlastního uvážení. Následovala schůzka Grečkova s Husákem. Dne 17. dubna Dubček rezignoval. Husák byl zvolen prvním sekretářem KSČ. Projev, který pronesl po svém zvolení, je hodný pera Shakespearova nebo Machiavelliho. Děkuje vřele Dubčekovi za vykonanou práci, slibuje mu, že bude nadále členem stranického vedení. » Nechceme měnit politickou koncepci «, říká, » nevzdáme se polednové politiky «. Nezapomene ovšem dodat, jak bude jím prováděná » polednová politika « vypadat: ruší se svoboda tisku. Nebude svobody a demokracie pro třídní odpůrce. » Musíme přijmout kádrová opatření! Podpoříme orgány státní bezpečnosti.« (Citáty z *Rudého práva*, 19. IV. 1969.)

Husák dosáhl svého. Znovu se vrací otázka, proč si Sověti vybrali pro »konsolidaci« v Československu právě jeho, ačkoliv patřil k předním protagonistům procesu, který měl nyní radikálně zvrátit. Sovětské strategové měli už zřejmě své zkušenosti. Tak Gomulka se dostal k moci v roce 1956, jako dřívější oběť stalinských čistek, díky »polskému říjnu« vyvolanému vzpourou poznaňských dělníků. Přes sovětské protesty a hrozby prosazoval zpočátku nezávislost na Moskvě a dalekosáhlou liberalizaci. Přesto Moskva změnila taktiku a vsadila právě na Gomulku. Měla úspěch: bývalý »muž polského října« začal postupně odbourávat říjnové vymoženosti a provádět neostalinskou politiku tak důsledně, že vyvolal na sklonku roku 1970 odboj dělníků v baltické oblasti, tak prudký, že musel narychlo ustoupit Gierekovi.

Také v Maďarsku strávil nynější první sekretář strany Kádár dlouhá léta ve vězení. Po propuštění se stal intimním spolupracovníkem revizionisty a vůdce maďarské revoluce r. 1956 Imre Nagyho. Když Sověti povstání potlačili, Nagyho popravili, ale Kádára postavili v čelo maďarské komunistické strany, aby situaci v zemi »konsolidoval a normalizoval«.

Gomulka a Kádár byli dokladem toho, že právě konvertité mohou být nejlepšími nástroji a že jejich minulé hříchy mohou být promptně odpuštěny. Byly prominuty i Husákovi v očekávání, že je kající hříšník odčiní užitečnými službami.

Husák nezklamal

První velkou službu prokázal Husák Sovětům na konferenci komunistických a dělnických stran v Moskvě v červnu 1969. Dalo se očekávat, že zejména západoevropští komunisté odsoudí sovětskou invazi do Československa a uvedou tak svolavatele konference do trapné situace. Bylo proto důležité, co řekne právě zástupce československých komunistů Dr. Husák. Svě role se zhostil k plné spokojenosti svých protektorů. Nemluvil sice ještě o tom, že invaze byla »bratrská pomoc«, že byla nutná a že si ji českoslovenští komunisté sami vyžádali. To by bylo bývalo přece jen pro sjezdové delegáty silné sousto. Podle *Rudého práva* z 12. června 1969 si Husák položil ve svém projevu řečnickou otázku: »Bylo u nás dost vnitřních sil na uhájení socialistických vymožeností?« A sám si odpověděl, že ano, ale že zklamalo tehdejší vedení. Na to kritizoval západní delegáty, že »při velmi povrchní znalosti našich záležitostí a našeho vývoje vyvozují unáhlené závěry k česko-

slovenské problematice ... » Chceme se s těmito otázkami vyrovnat poctivě a čestně«, dodal, »my sami, v našem vlastním zájmu i v zájmu mezinárodního dělnického hnutí. Nejsme s analýzou tak daleko, abychom mohli dát dnes na všechny otázky jednoznačnou odpověď.«

To byla vskutku obratná taktika, přesně taková, jakou Sověti potřebovali. Husák podlomil účinně každou kritiku. Jak mohou západní komunistické strany kritizovat invazi do Československa, když Husák sám, první sekretář KSČ, musí teprve studovat a hledat, jak se to stalo. Jak se mohou zástupci jiných stran domnívat, že jejich názory jsou správné, když KSČ teprve musí konečná stanoviska sama hledat ...

Ostatní už šlo hladce. V prosinci 1970 přijal Ústřední výbor KSČ za předsednictví Dra Husáka »*Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*«, v němž se mj. hlásá: »Vstup spojeneckých vojsk byl aktem mezinárodní solidarity ... byl potřebným a jedině správným řešením ...«

Husák už nepotřebuje pro domácí potřebu žádnou zakrývací taktiku. Na čtrnáctém sjezdu strany v květnu 1971 dojatě děkuje: »Díky komunistické straně Sovětského svazu a Vám osobně, soudruhů Brežněve, za to, že jste v těžké situaci porozuměli žádostem mnoha stranických a státních činitelů o pomoc, že tato internacionální pomoc uchránila naši zemi od občanské války a kontrarevoluce.« (*Rudé právo*, 26. V. 1971.) Názorový přemet Dra Husáka na invazi se dokončil ...

Mezitím byla odstraněna další velká překážka na cestě k normalizaci: symbol pražského jara, Alexander Dubček. Zas bylo třeba postupovat opatrně, krok za krokem. V dubnu 1969 je Dubček zbaven funkce generálního tajemníka, ale zůstává členem předsednictva. V září téhož roku odmítá na zasedání ÚV KSČ sebekritiku, naopak odhaluje chování a postup nových partajních představitelů v kritických fázích polednového vývoje. Je vyloučen z předsednictva. V prosinci je jmenován velvyslancem v Turecku. Odmítá i další výzvy, aby konečně přiznal své viny a proto je v lednu 1970 zbaven členství v Ústředním výboru. 30. května je z Ankary odvolán a 25. června vyloučen ze strany, ve které pracoval 31 let. Opakujme si citát: »*Já stojím za koncepcí Dubčekovou, byl jsem při její tvorbě; já ho budu podporovat. Budu stát s ním, anebo odejdu*« (Dr. Gustáv Husák na sjezdu KSS dne 28. srpna 1968.)